

O C J E N E I P R I K A Z I

NOVI PRILOZI ZA POVIJEST RADNIČKOG POKRETA U JUGOSLAVENSKIM ZEMLJAMA

1. Nakon »Izabranih spisa« D. Tucovića i D. Popovića pojavio se »Izbor članaka« i treće važne ličnosti socijalne demokracije u Srbiji — Radovana Dragovića, (Izbor članaka. Priredio za štampu i predgovor napisao S. Dimitrijević. Prosveta, Beograd 1954). Vrijednost ovog izdanja povećana je opširnim predgovorom S. Dimitrijevića, u kome su obrađeni počeci klasnoga radničkog pokreta u Srbiji, s Dragovićem kao središnjom ličnošću. Njegova pojava znači novu fazu u historiji srpskog socijalizma. D. je shvatio, da njegova prva akcija socijalističke agitacije među đacima nema smisla, jer se vodila bez obzira na radnike. On je odbacio sve elemente malograđanskog i utopijskog socijalizma, dotada jakih u Srbiji, i borio se svim silama za organizaciju klasnoga radničkog pokreta. Zahvaljujući u prvom redu njegovoj djelatnosti, srpska se socijalna demokracija u razdoblju 1900—05 (kada je D. umro) organizirala, proširila i učvrstila. Za nas je naročito zanimljivo, da je ta prekretnica u razvoju srpskog socijalizma povezana s radničkim pokretom u Hrvatskoj. D. je naime boravio u Hrvatskoj 1897, kada je Socijaldemokratska stranka Hrvatske i Slavonije imala iza sebe već znatne uspjehe. Upravo su započeli veliki progoni socijalista u Srijemu i Slavoniji, i D. je tada imao priliku, da se prvi put upozna s praktičnom djelatnosti jedne socijalističke stranke. Razumljivo je, da je bio oduševljen, ali je usto ipak primjećivao slabosti pokreta.¹ Stečena iskustva znao je iskoristiti u organizaciji i radu srpske socijaldemokratske stranke.

Iz Hrvatske odlazi D. u Graz, gdje se temeljito upoznaje sa socijaldemokratskim idejama i radom jugoslavenskoga radničkog društva »Danica«. God. 1899 vraća se u Beograd i počinje s organizacijom socijalističkog pokreta u Srbiji.

Pored grupe intelektualaca, D-a su u prvom redu pomagali radnici, koji su po tadašnjem običaju bili neko vrijeme u inozemstvu, gdje su se upoznali sa socijalističkim idejama. Takvi radnici, »fremtaši«, započeli su radnički pokret i u Hrvatskoj. Već 1901 osnovano je Beogradsko radničko društvo, koje doduše ima formalno nesocijalistički karakter, ali je u praktičnoj djelatnosti socijalističko i pomaže osnivanje sindikalnih organizacija. Te su organizacije do g. 1903 slabe, jer su im članovi nedovoljno svijesni zanatlijski radnici, koji dolaze i odlaze. Sličnih je poteškoća bilo i kod sindikata u Hrvatskoj, to više što su oni usto bili i ilegalni.

¹ U ovoj zbirci (str. 164—166) objavljeno je D-ovo pismo iz Hrvatske, u kojem govori o progonima u Srijemu i Slavoniji. Označeno je samo, da je pisano u prvoj polovini 1897. Međutim, ono se po događajima, o kojima priča, može točno datirati 20. III. 1897. — I Korać cijeni D-ovu kritiku socijalističkog pokreta u Hrvatskoj. Što je D. konkretno izjavio ne znamo. V. Korać, Povjest radničkog pokreta u Hrvatskoj i Slavoniji I. 1929, str. 121.

Zanimljiva je sličnost između srpskoga i hrvatskoga radničkog pokreta i u tome, što su bolje organizirani štrajkovi započeli tek 1901/2, pa veliki stolarski štrajkovi u Beogradu (pod vodstvom D-a) i Zagrebu ljeti 1902 znače prekretnicu između spontanijih i slabo organiziranih i solidno pripremljenih štrajkova.

Prve veće političke akcije srpske socijalne demokracije počele su 1901. U početku 1902 pojavljuju se »Radničke novine«, pa se pokret pomalo širi i u pokrajini.

Godina 1903, tako važna na slavenskom jugu, bila je značajna i za srpsku i za hrvatsku socijalnu demokraciju. Nakon ubojstva Obrenovića organizirali su se Srpska socijaldemokratska stranka i Radnički savez, dok je hrvatska socijaldemokratska stranka, u vezi s Narodnim pokretom, počela da igra važnu ulogu u političkom životu. Kao organizator srpske socijalne demokracije Dragović ističe na I. kongresu stranke njezin revolucionarni karakter. Pri osnivanju hrvatske socijaldemokratske stranke nije se to isticalo, pa je stranka dobila program, koji nema izrazito socijalistički karakter. D. je uspio da provede centralizaciju sindikalnih i partijskih organizacija, dok hrvatska socijalistička stranka u to vrijeme, zbog ilegalnih sindikata, nije imala odijeljenu političku i sindikalnu organizaciju, a svi pokušaji centralizacije naišli su na slab odjek.

Srpska je vlada pokušavala da uništi mladi, vitalni pokret ubacivanjem političkih špijuna u organizacije, sa zadatkom da skrenu pokret u interesu režima. U tome dakako nije uspjela. U Hrvatskoj nije poznato, da bi vlada poduzimala takve mjere, iako je bilo nekih neuspjelih pokušaja kroz režimsku štampu, da se socijalisti privuku vladi u borbi protiv građanske opozicije. Ali zato su u Hrvatskoj postojale nacionalistička i kršćansko-socijalna radnička organizacija pod vodstvom opozicione buržoazije sa zadatkom, da razbiju socijalističke organizacije. U Srbiji je jaku akciju protiv klasnoga radničkog pokreta vodila grupa malograđanskih socijalista Milorada Popovića, J. Skerlića, Koste Jovanovića i dr. Ideološka borba između malograđanskog i proleterskog socijalizma počela je još za vrijeme izlaženja »Socijaldemokrata« 1895/6, ali s najvećom se žestinom vodi u ovom razdoblju. Borba je uglavnom dovršena još prije D-eve smrti pobjedom proleterskog pravca.

D. je nastojao da radnički pokret bude izrazito klasni, nezavisan i bez veze s buržoaskim strankama, pa makar one bile i demokratske. Skerlićeva je grupa, naprotiv, smatrala, da je povezivanje s građanskom demokracijom bezuvjetno potrebno u borbi protiv reakcionarnih režima, jer će se jačanjem svih demokratskih snaga prije stvoriti uvjeti za političke slobode, bez kojih se radnički pokret ne može razviti. Popović bio je glavni pobornik za čisti sindikalni pokret i odbacivao je političku borbu.

I u tom pogledu možemo povući paralelu s pokretom u Hrvatskoj. Slično je Skerlićevu i Koraćevo shvaćanje o suradnji socijalista s buržoaskim strankama, da bi se onemogućili reakcionarni režimi i stvorili uvjeti za slobodan razvoj radničkog pokreta. Međutim, to ne znači, da Korać stoji na pozicijama Skerlićeve grupe. U Hrvatskoj su prilike bile drugačije nego u Srbiji, pa za socijaliste ima više opravdanja s obzirom na suradnju s buržoaskom opozicijom u borbi protiv premoći mađarskoga kapitala. Osim toga je u Hrvatskoj povučena točna granica između socijalista i tada još slabe građanske demokracije, jer napredna omladina otvoreno izjavljuje, da ona nema veze sa socijalističkim načelima i da se radi samo o zajedničkoj privremenoj političkoj borbi. U Srbiji je, naprotiv, velik dio buržoaske demokracije bio blizak načelima, koja je smatrao socijalističkima, pa je opasnost da ova grupa potpuno zavlada radničkim pokretom bila vrlo velika, a to je Skerlićeva grupa i že-

ljela. Dakako, ako se neka politička taktika neprestano upotrebljava, ona postaje linija stranke. To se desilo hrvatskoj socijalnoj demokraciji s njenom suradnjom u odnosu prema buržoaskim strankama i dalo joj njezin oportunistički karakter, a D-eva je linija, koja nastavlja Tucović, stvorila od srpske socijalne demokracije revolucionarnu stranku.

Zanimljivo je u toj prilici napomenuti, da su se sindikalistička shvaćanja slična idejama Milorada Popovića, pomiješana s Bernsteinovim reformizmom, javila i u hrvatskoj socijalnoj demokraciji, i to na III. kongresu stranke 1905, a zastupao ih je Svetozar Delić.²

Čitajući D-eve članke, čitaocu se nameće čitav niz usporedbi između srpske i hrvatske socijalne demokracije u vezi sa seljačkim pitanjem, karakterom sindikata, radničkim osiguranjem, štrajkovima i t. d. O tim pitanjima govorit ćemo drugom prilikom.

Knjiga S. Dimitrijevića pruža mogućnost da se upozna D-eva djelatnost, a usto i razvoj klasnoga radničkog pokreta u Srbiji 1900—05. Treba naročito istaknuti, da se uz njegov predgovor nalazi dokumentacija, koja pored egzaktnog načina prikazivanja daje tom radu naučni karakter, za razliku od većine priloga za povijest radničkog pokreta Srbije, koji su pisani publicistički i bez dokumentacije. Na kraju se nalazi bibliografija radova o D-u i njegovih članaka.³

2. Kao dopunu Dimitrijevićevoj knjizi možemo upotrebiti zbirku izdanu u povodu 50-godišnjice osnivanja Srpske socijaldemokratske stranke: Prvi kongres srpske socijaldemokratske partije i Glavnog radničkog saveza. Rad, Beograd 1953.

Ta zbirka donosi izvore za isto razdoblje, od 1895—1903, koji se odnose na radnička društva, štampu, političke i ekonomske akcije radnika, osnivanje Radničkog saveza i I. kongres Radničkog saveza i socijaldemokratske stranke 1903. Ti će dokumenti biti uz ostale objavljeni i u Historijskom arhivu SKJ.

3. Posebnu pažnju zavređuje također zbirka izvora: Socijalistički pokret u Vojvodini 1890—1919, Novi Sad 1953, u redakciji poznatog stručnjaka za vojvodansku historiju Arpada Lebla.

U svom predgovoru Lebl ističe neke važne karakteristike radničkog pokreta u Vojvodini. Zbog nedostatka izvornog materijala (koji se većim dijelom nalazi u Mađarskoj ili leži nesređen u našim arhivima) mnoga bitna pitanja ostaju neriješena, pa autor u prvom redu ispravlja neka shvaćanja, za koja misli da su pogrešna. Nije točno, kaže on, da se proletarijat u Vojvodini pojavio tek u drugoj polovini XIX. st., jer ima podataka, koji govore o postojanju početnih formi proletarijata u XVIII. i početkom XIX. st. Nadalje je, prema njegovu prikazu, pogrešno mišljenje, da je pokret poljoprivrednih radnika nastao prije pokreta gradskog proletarijata. Točno je, da su oba nastala i razvijala se usporedo. Pokret poljoprivrednih radnika bio je dakako neko vrijeme mnogo jači, jer je razvoj kapitalističkog veleposjeda bio brži od razvoja industrijskog kapitala.

Autor smatra, da vojvodanski pokret ima ustvari već poslije 1878 socijalističko obilježje, ali ostavlja to pitanje zasada otvorenim, pa donosi dokumente počevši od 1890 (osnivačkog kongresa Socijaldemokratske stranke Mađarske, čiji sastavni dio je vojvodanski pokret bio) do 1919, kada počinje komunistički period radničkog pokreta.

² V. niže ocjenu Marjanovićeve rada.

³ O D-u piše i Triša Kacclerović, Radovan Dragović. Rad, Beograd 1954.

Lebl ističe da su vojvođanski radnici održavali uske veze s hrvatskim i srpskim radničkim pokretom. Tako je na pr. Koraćev list »Pravo naroda« u Šidu bio neko vrijeme i službeni organ srpskih socijalista u Ugarskoj.⁴

Zanimljivo je autorovo stanovište, da je vojvođanski pokret, usporedimo li ga s oportunističkom linijom II. Internacionalne 90-ih godina, sve do 1906 možda najborbeniji sektor evropskoga radničkog pokreta u tom razdoblju (izuzevši dakako Rusiju 1905—1907). Razlog je tomu činjenica, da je vojvođanski proletarijat dolazio u sukob i s jakim ostacima feudalizma i s modernim kapitalom. Nemiri vojvođanskog sela sve se više zaoštavaju i postižu vrhunac 1897 i 1906. Nakon toga pokret opada, a vodstvo postaje sve više oportunističko.

Autor ističe, da je krivo mišljenje, prema kojemu treba točno odijeliti radničke pokrete pojedinih nacija u Vojvodini, jer je radnički pokret bio i svojom djelatnošću i svojom organizacijom jedinstven. Dakako, predvodila je čas jedna čas druga nacionalna grupa. Kao i ostali socijalisti Austro-ugarske monarhije, i vojvođanski su socijalisti imali mnoga kriva shvaćanja o nacionalnom pitanju.

I pored toga što je zbirka izvora, kako se autor žali, nepotpuna, ona je vrlo vrijedna, jer daje presjek kroz historijat radničkog pokreta u Vojvodini. Treba naročito istaknuti, da je upotrebljen i arhivski materijal, što inače u vezi s priložima za historiju radničkog pokreta nije slučaj. Vrijednosti zbirke doprinosi i materijal iz građanske štampe.

4. Od mnogobrojnih radova iz povijesti radničkog pokreta, koji su u posljednje vrijeme izašli u Beogradu,⁵ osvrnut ćemo se samo na rad Jovana Marjanovića, Nastanak i razvitak radničkog pokreta u jugoslovenskim zemljama do prvog svjetskog rata. Rad, Beograd 1954.

Napokon jedan pokušaj, da se prikaže historijat svih radničkih pokreta u našim zemljama i da se istaknu sličnosti i razlike u njihovu razvoju! Autor doduše ističe, da nije mogao dublje ući u problematiku svih pokreta niti u historijsku pozadinu događaja, ali je ipak uspio, da uoči i postavi niz važnih problema, kao na pr. razlike i sličnosti u organizaciji naših socijalističkih stranaka, njihovu stanovištu prema nacionalnom i seljačkom pitanju, prema teoriji socijalizma i t. d. Zbog toga ovu knjižicu (koja je zapravo koncipirana samo kao jedno poglavlje u historiji međunarodnoga radničkog pokreta, ali je zbog promijenjenog izdavačkog plana izašla kao posebna cjelina) treba pozdraviti, jer će ona dobro poslužiti, u prvom redu, našim nastavnicima. Željeli bismo međutim, da M-eva knjižica bude samo prvi korak i poticaj da se dalji rad u proučavanju naših radničkih pokreta međusobno poveže. Svakako bi se postigli solidni rezultati, kad bi se organizirala suradnja između historičara pojedinih naših radničkih pokreta, dakako uz sudjelovanje onih, koji se bave povišću naših naroda u XIX i XX st., jer razvoj radničkog pokreta ne dobiva u pro-

⁴ Šteta je, što Lebl ne donosi dokumente, koji bi mogli osvijetliti vezu između hrvatskih socijalista i Milorada Popovića, koji je 1902—04 bio na čelu srpskoga socijalističkog pokreta u Budimpešti i Vojvodini. Za vrijeme borbe protiv Khuena on je hrvatskim socijalistima pružao dragocjenu pomoć, pa je njegova »Narodna reč« služila i hrvatskim socijalistima kao glasilo. Čini se, nažalost, da baš za to razdoblje nema izvora.

⁵ S. Dimitrijević, Socijalističke radničke organizacije u Srbiji na kraju XIX veka; M. Todorović, Internacionalizam sindikalnog pokreta u Srbiji do prvog svjetskog rata; S. Marković, Senjski rudari u štrajku 1903; A. Lebl, Sindikalna borba agrarnog proletarijata; Sindikalni pokret u Srbiji do 1914; E. Hasanagić, Prvomajske demonstracije u Srbiji i dr.

tivnom svoju pozadinu, bez koje bitna problematika ostaje nejasna. Treba napomenuti, da većina radova iz historije radničkog pokreta u Srbiji boluje upravo od takve izoliranosti.

M. daje pregled najvažnijih događaja, karakteristika i ličnosti našega radničkog pokreta. Mi bismo ovdje htjeli samo ispraviti neke pogreške u vezi s radničkim pokretom u Hrvatskoj i Slavoniji, koje su nastale zbog toga, što se autor služio Koraćevom povijesti hrvatskoga radničkog pokreta kao jedinim izvorom. Moramo naime upozoriti na to, da su Koraćevi podaci do pojave lista »Sloboda« nepouzdati (a i mnoge kasnije podatke treba upotrebiti s rezervom). To je i razumljivo. Korać nije historičar, koji proučava prvu fazu radničkog pokreta do organizacije socijalne demokracije, u kojoj on još nije sudjelovao, nego je kojekako pokupio podatke, vjerovatno u većini po pričanju drugih. Tako, na pr. koješta nagađa o našim prvim radničkim listovima, koje nije uopće imao u rukama, a kako su nam oni sačuvani, možemo ga sa sigurnošću ispraviti. Korać dakle nije raspolagao s pouzdanim podacima za prvo razdoblje radničkog pokreta, pa zbog toga ne smijemo ni prihvatiti njegovu ocjenu toga razdoblja.

M. kaže, da je 1886 ili 1887 izlazio list »Radnički glas«, za koji da nije utvrđeno tko ga je izdavao, a trebalo je da postane organ svih radničkih društava; kasnije da su izlazili nesocijalistički listovi »Radnički prijatelj« i »Radnički glasnik« (str. 43/4). U stvari list »Radnički glas« nije postojao, nego se radi o »Radničkom glasniku«, koji izlazi od 15. I. 1887 do 30. IX. 1889, a urednik mu je Ante Mlinarić, kasnije poznati prvak nacionalističkih »hrvatskih radnika«. Taj je list imao da postane organ radničkih društava u Hrvatskoj. »Radnički prijatelj«, međutim, nije izlazio 1888 već od 4. X. 1874 do 25. IV. 1875 (30 brojeva). Urednici su bili Dragutin Kahle i Franjo Potisk. Za taj list se ne može tvrditi, da nije bio socijalistički, jer on slijedi Eisenachski program njemačke socijalne demokracije i sadržava jake elemente Lassallovog socijalizma, koji ga, uzevši u obzir tadašnju zabranu pisanja o političkim i vjerskim pitanjima, čine socijalističkim listom. Zbog toga je netočno, da se prve političke tendencije u radničkom pokretu javljaju tek osamdesetih godina (str. 42). M. dalje kaže, da je Radničko društvo, osnovano 1873, brzo obuhvatilo znatan broj radnika. Naprotiv, ono je vrlo teško životarilo. God. 1873. imalo je doduše 491 člana, ali 1874 — 253, 1875 — 223, 1876 — 171. Od 1876 broj članova polagano raste, da bi 1892 postigao vrhunac — 954 člana.

Što se tiče M-ova izlaganja o štrajkovima na početku i pri kraju osamdesetih godina (str. 42/3 i 44), moramo primijetiti slijedeće: Dosad nismo našli podataka o nekim štrajkovima na početku osamdesetih godina, te ne možemo kontrolirati Koraćeve nabačene podatke u II. knjizi njegove »Povjesti« str. 48. Ipak, malo je vjerovatno, da je bilo važnijih štrajkova sudeći po tadašnjem radničkom pokretu, koji se uglavnom sastojao iz grupe anarhista i radnika, koji su se interesirali samo za osiguranje u slučaju bolesti.

Pri kraju osamdesetih godina poznata su nam samo dva štrajka i to: štrajk ugljenara u Novom Marofu i štrajk u dvije zagrebačke krojačke radionice, oba 1889.

Val štrajkova, s kojim su, s iznimkom tipografskog štrajka 1871/2, počeli štrajkovi važni za materijalno poboljšanje radnika, vođeni od socijaldemokrata (o njima Korać neprecizno govori u II. knjizi »Povjesti« str. 49), nije bio osamdesetih godina, kada još nije postojala organizirana socijalna demokracija, već je počeo nekoliko dana poslije prvomajske proslave 1890.

Pored ovih griješaka, koje potječu iz Koraćeve knjige, moramo ispraviti još jednu netočnost, koja je nastala upotrebom IV. t. Arhiva KPJ. Autor naime kaže, da je na III. kongresu Socijaldemokratske stranke Hrvatske i Slavonije donesena rezolucija, koja osuđuje generalni štrajk kao sredstvo borbe radničke klase (str. 150/1). To nije točno. Na kongresu je donesena rezolucija o generalnom štrajku po uzoru na Amsterdamski kongres Internacionale, koja uvjetno prihvaća generalni štrajk. Rezolucija, koja je objavljena u Historijskom arhivu IV, 84, nije rezolucija kongresa, već prijedlog rezolucije Svetozara Delića, s kojim je on htio progurati svoje sindikalističke i reformističke ideje. Kongres je taj prijedlog odbio. Korać je razotkrio njegovu suštinu, pa je Delić na Bukšegov zahtjev morao dati posebnu izjavu, da se slaže s programom stranke. M-eva pogreška nastala je zbog toga, što je taj prijedlog rezolucije objavljen bez komentara, bez prave rezolucije kongresa, a zajedno s ostalim rezolucijama, tako da se doista čini, kao da je to zaključak kongresa. (Na sreću to je jedina griješka te vrste u IV. t. Uostalom, i autor navodi pravu rezoluciju na str. 77).

U vezi s III. kongresom M. napominje i to, da debata o suradnji socijalne demokracije s građanskim strankama nije donijela određenih rezultata. Rezolucija kongresa u tom pitanju zaista je sasvim blijeda, ali je taj kongres značio ustvari pobjedu Koraćeve oportunističke linije (značajan je njegov principijelni govor na tom kongresu), koja poslije toga više nije ozbiljnije dovedena u pitanje. Mislimo, da čak možemo ići tako daleko i konstatirati, da je ta činjenica jedan od faktora, zbog kojih poslije 1905 možemo govoriti o novoj fazi radničkog pokreta.⁶

Autor je u cijelosti ispravno ocijenio razvoj socijalne demokracije u Hrvatskoj. Dakako, o nekim pitanjima moglo bi se diskutirati, jer još nisu istražena.

5. U ovom pregledu najnovijih izdanja moramo upozoriti na prvu, koliko je moguće potpuno bibliografiju socijalističkog pokreta u Srbiji. To je i opet rad marljivog S. Dimitrijevića, Bibliografija socijalističkog i radničkog pokreta u Srbiji sa osvrtom na ostale krajeve naše zemlje, Rad, Beograd 1953.

Ubuduće se bez te bibliografije ne će više moći raditi na historiji radničkog pokreta kod nas. Autor donosi najprije radove prema alfabetskom redu pisaca, zatim anonimna. Posebno su objavljeni zbornici, kalendari, spomenice, majski spisi i t. d., i na kraju izdanja sindikata i drugih kolektiva. Upotrebljeni su i strani radovi, koji se obaziru na srpski radnički pokret.

Na kraju ovog pregleda treba reći, da je historiografija radničkog pokreta u Srbiji sve bogatija. Izneseni su mnogi problemi, pronađeni mnogi izvori, objavljeni dosada potpuno nepoznati podaci. S tim rezultatom možemo biti zadovoljni. Sada treba ono, što je već objelodanjeno, znanstveno produbiti novim izvorima i boljim povezivanjem s historijom srpskog naroda u tom razdoblju.

I obradba radničkog pokreta u Vojvodini napreduje zahvaljujući A. Leblu. U novije vrijeme ima više radova i o radničkim pokretima u Bosni i Hercegovini, Makedoniji, pa i Sloveniji, samo o radničkom pokretu u Hrvatskoj ne čuje se gotovo ništa, osim nekoliko članaka u dnevnoj štampi. Za upoznavanje socijalizma u Hrvatskoj još uvijek služi isključivo Koraćeva povijest. Krajnje je vrijeme, da i u Hrvatskoj poraste interes za proučavanje radničkog pokreta, kako bismo dobili prave historijske radove i kritičku ocjenu karaktera radničkog pokreta u Hrvatskoj.

Mirjana Gross

⁶ U svojoj radnji: Neke karakteristike socijalne demokracije u Hrvatskoj i Slavoniji, HZ V, 1952, 3—4, str. 317, izrazila sam slično mišljenje kao i M. Međutim, na temelju daljeg proučavanja morala sam prihvatiti gore navedeno mišljenje.

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

GODINA VIII.

1955

BROJ 1—4

N A K L A D A »Š K O L S K A K N J I G A« / Z A G R E B

Redakcioni odbor

OLEG MANDIĆ
JAKŠA RAVLIĆ
JAROSLAV ŠIDAK

Glavni i odgovorni urednik

JAROSLAV ŠIDAK

IZDAJE
POVIJESNO DRUŠTVO HRVATSKE
ZAGREB